

Нина Живанчевић и Јасна Шамић

МОЈА КЊИЖЕВНОСТ НИЈЕ ЗА ДЕЧЈИ ВРТИЋ

Нину Живанчевић сам упознала прије неколико година преко заједничког познаника, али сам одмах осјетила блискост с овом пјесникињом, историчарком и критичарком умјетности, есејистицом, професорицом, полиглотом, ауторком више књига прозе. Не само због тога. Више због оног живота избјеглице који је изабрала својом вољом, као и ја, одлазећи, како ми се чини, у потрагу за културом, а не за хљебом, као многи други који напуштају своје земље и домове. Можда из пуке потребе за лутањем? Можда из номадства кога није ни била свјесна раније? Можда из жеље за бољим занимљивијим, испуњенијим животом? Можда из мазохизма. Њена јунакиња сама на једном мјесту у роману *Продавци снова* (Народна Књига, Београд, 2000) каже да не разумије многе своје поступке. Многима од нас то измиче. Други имају илузију да знају све и о другима и о себи.

Са Нином Живанчевић сам се нашла у кафани „Ростанд“, преко пута *Jardin de Luxembourg*, и одмах схватила да је тих неколико сати колико смо сједиле премало да бисмо рекле једна другој све што бисмо жељеле.

Потом сам Нину позвала као пјесникињу у једном свом перформансу, гдје сам представља своју књигу, роман писан на француском и на босанском, *Les centrées des âmes errantes* (на нашем, *Девећи вал*). Промоција је била у једној галерији гдје су учествовали изврсни музичари, попут виолинисте Виолете Смаиловић Хуарт.

Потом сам прочитала многе Нинине књиге, прозна дјела, есеје, критике, пјесме. Из свих њих сазнала сам много о ауторки, али не само о списатељици, него и о Оријенту опћенито – иако сам и сама оријенталиста – о нашем добу, о нашој прошлости, о умјетности у свијету, највише оној модерној. И осјећала и даље блискост са списатељицом, иако сам увиђала и велике разлике у нашем номадству. Ако смијем тако назвати и Нинин досадашњи живот? А праву истину о томе, овај читалац може сазнати, надам се, из овог разговора са овом пјесникињом.

Јасна Шамић: Почнимо овај разговор са твојом књигом прозе *Продавци снова*. То је, жанровски говорећи, по мени, њрвенствено роман, и тво роман модерне форме. У којој сва твојавља називаш причама. Тачније „џрвом причом“ и „џрећходном причом“. То нијдје никад нисам видјела. Зашто је тако? И у који жанр смјешташ сама тво дјело о џвом вањском и унутрашњем номадству, како сам ја доживјела?

Нина Живанчевић: Тај роман који упорно избегава жанровске одреднице, како си приметила управо је прича о номадским лутањима протагонисткиње, као и већи део моје прозе аутобиографског карактера. Али се не треба заваравати да је то прича о аутору, зато у предговору стоји Рембоов цитат „Ја, то је неко други“, јер управо лична заменица „ја“ јесте само реч иза које стоје хиљаде расељених лица, њихови смислено-бесмислени животи које протагонисти покушавају свакодневно да осмисле непрекидним радом, сулудом трком за сопственим идентитетом и сањањем, што да не, о неком бољем животу који им у изгнанству често није доступан. У овом смислу

цитирала сам и Овидијеву *Трисџију* да у неком другом крају, изван родне груде и матерњег језика, мир за којим тежимо ретко се проналази.

Ј. Ш.: *Да, на самом ѿочџику циџираш Овидија, која сам и сама ѿомињала у својим гјелима, и џо на лаџинском. У мом ѿреводу џо значи овако: Ако се питате зашто је ово моје писмо / написано туђим прстима, био сам болестан. / Пацијент се налази у најудаљенијим дијеловима свијета / Готово сам био несигуран у своје здравље. / Какав ужасан осјећај сад лежим са стране / Мислите ли да су Гети међу Сауроматима? (Овидије, књија III, 3). Заџио овај циџаџи. Ко је овдје болесник, ако сам џачно ѿревела?*

Н. Ж.: Тачно преведено, професорко Шамић! Изгнаник се увек исцрпљује, доводи у стање крајње физичке и духовне изнурености – он увек покушава да достигне немогуће, а то је живети два живота у једном, један унутрашњи који водимо још од детињства, који носимо из родног краја, било да је „гетски“ или „сауроматски“ и један други који упорно покушава да се уклопи у акције и менталитет нове постојбине. У мом случају приче се усложњавају јер сам младост провела у Србији, тачније у родном Београду, други део живота некако је протекао у Сједињеним Државама, а трећи ево у Паризу. Приче се мешају тако да често не знамо која је она „прва прича“, а која она која следи или чак претходи првој.

Ј. Ш.: *Да ли је свјесно осџављена енијма на лаџинском, ѿа ко зна и сџозна, џим боље, ко џо није у сџању, није ни важно за ову ѿричу ѿребојаџу ликовима?*

Н. Ж.: Да, управо тако. Нисам желела да преводим латински цитат јер класични филолози би то увек превели боље од мене, а некако овде улази и прича о нашем идеалном читаоцу као и питање „ко нас уопште чита“? Некако сам сигурна да ову моју такозвану експерименталну прозу читају моје колеге и људи који су завршили класичну гимназију, а њима не треба мој превод Овидија.

Ј. Ш.: *Као моџо у књизи јавља се и Рембоов сџих: „Ја, џо је неко друџи“ (објашњен друџим моџом Д. Шарић: „Ја сам само ја, а не неко друџи“). Пиџање дакле ѿласи: да ли је исџовремено Ја неко друџи или само ја, или ѿак обоје? (Сама велиш ѿри крају књије да си у ѿоџрази за надреалном аванџуром и у времену кад си осуђена на „бедан раг“ у ноћном клубу, ѿомисао на Рембоа чинила џи се најнормалнија.)*

Н. Ж.: Мало раније покушала сам да објасним тај феномен, како се лична заменица „ја“ умножава и како иза нашег ја стоје многи људи, бескрајно људство номада и читаоца, јер ако би човек писао само о себи и за себе, не узимајући у обзир тај квантум различитих гласова којима пружамо, као писци, могућност идентификације, зашто бисмо уопште желели да нешто објавимо? Био би нам довољан неки лични дневник који никоме не бисмо показали, неко лично писмо које би било нека врста самотерапије. Чини ми се да је о томе говорио и Волт Витман у стиху, рекао је једном да његов песнички глас садржи множину свих гласова које је чуо. Али, како повући линију између неког веома личног исказа и оног који садржи огромну количину свих људских квалитета о којима пишемо? Ово веома важно питање треба да заокупља стваралаштво сваког уметника, како изнети и узвисити своју радост или личну свакодневну

јадиковку на одређени уметнички ниво да буду прихваћене, идентификоване од стране ближњег читаоца. Увек када пишем надам се да ћу успети у том надасве тешком подухвату, а сви велики писци, на пример Толстој или Достојевски су успевали у њему, видимо око себе свакодневно гомиле Раскољникова, Великих Инквизитора итд.

Ј. Ш.: *Твоја књија „лушања“, ѿисана у ѿрвом лицу, ѿочиње кад ѿвоја јунакиња најушћа Њујорк гдје је дуго живјела. Не види се ѿачно које је ѿо вријеме, али сам разумјела да је крај осамдесетих, ѿочетак деведесетих. Имам ли ѿраво? Је ли ѿо књија о аванѿури, аванѿурсийици, аванѿурама, или можда ѿвравѿку нечему без обзира шћо се иде у неѿознаѿо, чији чак ни језик не зна јунакиња?*

Н. Ж.: Не, то није једна лака „авантуристичка“ прича иако бисмо можда неки роман и назвали авантуристичким, прича је о лутањима, мигрантским померањима која настају као последица ратних лутања изазваних трагедијом коју нам је донео грађански рат. Иако нисам у том периоду почетком деведесетих боравила у својој родној Југославији, трагичне последице тих догађаја и те како сам добро осетила на својој кожи. А како мрзим лаж и трагична уопштавања догађаја схватила сам да не треба да боравим у земљи која је прави узрочник наше трагедије, видиш, трагала сам за могућим узроцима трагедије и свих наших померања.

Ј. Ш.: *Ни Америка, ни Њујорк, ни Француска и њен ѿлавни ѿрад нису ни мало ласкаво ѿисани. Први називаш Градом смрћи, друѿи иѿак ѿвремено Градом свјетлосћи? Можеш ли мало више о ѿоме рећи?*

Н. Ж.: Да, моји називи су одиста слојевити, иронијског карактера и већма апострофирани. Њујорк називам Градом Смрти још од свог првог романа *Као шћо већ рекох* (Просвета, 1994).

Ј. Ш.: *Шћа ѿослије ѿолико ѿодина живоѿа „шћамо“ и „овамо“ можеш рећи о шћим ѿрадовима још? Шћа је са ѿом свјетлосћу коју си имала у виду? Или како кажеш, шћа рећи за „веру у ѿанку ниѿ која ми је ѿоворила да ѿреба да најусћим Град смрћи у коме су живели људи чија је влада била одѿоворна за све безумне раѿове у свеѿу“?*

Н. Ж.: Сваки уметник или стваралац носи у себи ту танку нит светлости која му осветљава пут да створи властито уметничко дело, наравно, те нити се разликују од уметника до уметника, знам за писце који су стварали и у бункерима и писали нешто, попут мале Ане Франк, нешто што ће се испоставити да је уметничко дело. Али, о количини индивидуалне енергије и снаге не могу да судим – ја сам се просто нашла у немогућности да боравим у простору за који сам била сигурна да ми не обезбеђује морални и егзистенцијални опстанак, морала сам да се вратим у Европу и барем приближим ратиштима о којима сам у Сједињеним Државама само читала узнемирујуће и грозоморне податке. Како су се осећали моји родитељи и сви људи мени блиски могла сам само да претпоставим. Али испоставило се да је у том братоубилачком рату било и доста профитера.

Ј. Ш.: *Да ли мислиш да је ова ѿрича исћовремено и ѿолиѿички роман, односно анијовани роман. Помињеш овдје да су ѿѿуѿи шћебе ѿо чиниле и осћале избјеѿлице из ѿвоје*

земље које су одбиле да иду у раџ, њиј. на фронџ, јер „нису знали љроџив коџа и љроџив чеџа џреба да се боре“? Ти млади људи, како кажеш, одбили су да „диџну руку на своју браћу“.

Н. Ж.: Да, много година касније у причи Садека Хедјата, иранског Нобеловца, нашла сам на сличну врсту дилеме – шта морална особа може да одлучи да чини када су му одрешене руке пред сваким злочиним? Да ли она затвара очи или се само ослања на послушнвање сопствене савести? Наравно да ово моје штиво може ући у жанр политичке приче. Рат као део политичке приче укључује безумно руковање људима и оружјем као и одсуство сваке савести, такозваног моралног императива.

Ј. Ш.: *Иџовремено на више мјесџа сџомињеш да се деведесетџих љодина код нас, у заједничкој нам домовини, десџо љрађански раџ. То је честџ џермин који уџоџребљавају бројни љрађани Србије кад је у џиџању раџ деведесетџих на Балкану, а који ми у Босни зовемо најчешће аџресџом на Босну. Првенџивено од сџиране Србије. Шџа мислиш оџнениџо о џиом дијелу наше заједничке џовијесџи?*

Н. Ж.: Тај део повести је срамота и ругло на лицу Србије и није ни чудо да су Садам Хусеин и Милошевић били тренирани као банкарџ у истој америчкој школи „за економију и банкарство“, вероватно су ту тренирали и Пиночеа. Е сада, да се вратим на своју причу – само похлепни, безумни и људи без икакве интелигенџије или савести, стигну у ту такву школу. Да су мене уписали у њу, већ би ме првог дана вероватно избацили или бих ја прва побегла одатле.

Ј. Ш.: *Не једном сам љримијеџила овај феномен код наших сџановника, а џо су иденџификаџије са злочинцима. Друџим ријечима, џвоја јунакиња је незадовољна шџо Заџад љомиње да су Срби љочинили зла, да бомбардују Сарајево, да оџварају љоџоре... Чини љој се да је цијели свијеџ наједном љроџив цијелоџ срџскоџ народа. Ја никад џако нисам схваџила љисање заџадних медија, јер се љојам Срби у џиом конџекџту односи на барбаре који су љочинили злочине, љроџласџивши се Србима (већином су џо, најалосџи, рођени Босанџи, или Црноџорџи), љовоређи да џо чине у име срџскоџ народа. Иџу љричу чујемо и данас са љолиџичкоџ врха Србије и РС-а. (Иџовремено, и груџи народи, или „наџије“, љоисџовјеђују се са својим вођама, и љомињу љроџаџанду заџада, чим се криџикује неки њихов вођа.)*

Н. Ж.: Извини, мени се та цела ствар чини мало комплекснијом или бар сам је ја написала с дубљом намером да се истраже све стране проблема који ти називаш проблемом иденџификаџије. У то време у медијима су објављиване искључиво црно-беле, али ужасне слике злочина и на Западу је био уобичајен медијски став да ако кажеш одакле си, ако си из Србије нико те неће пустити ни у ресторан. Истим аршином, не мислим да су Турџи били толико зли према Курџима и Јерменима колико их је западна политика оптужила, а ни према нама током петсто година Отоманске владавине – заборављамо да је у то време свугде у свету владао средњи век и да је Империја одувек била империја – у погледу успостављања какве-такве законодавне државе, харач је персијска реч за „таксу“, а ту реч сви мрзе подједнако на истоку и на западу већ хиљадама година. Кад помислим на наручену агресију од стране Срба према

Бошњацима – мене обузме ужасна туга, јер сам тужна да је цео народ изгубио меру расуђивања и главу – ако је већ неко обећао политичарима и вођама не знам шта, на њима је било, на основу њихове личне савести и свести да не прихвате понуђено. И каква страшна цена за трунку неке глупе идеологије и профита...

Ј. Ш.: *Ти кажеш на једном мјесџу: Крајње је залудно да журимо у Пакао, он нас свугде, у свакој земљи сачека иза угла, у тренутку кад га најмање очекујемо. Какав је њвој однос према другим цивилизацијама и земљама, будући да си њројџовала, рекло би се, цијели свијету?*

Н. Ж.: Да, ха-ха, харач нас сачека иза угла у свакој земљи и на сваком месту, а поготову оне који упиру поглед у небо и звезде и не размишљају о материјалним добитима.

Ј. Ш.: *Слике трагова које описујеш, у које њвоја јунакиња свраћа, у којима живи, у којима воли или њаји, као и ликови који се њу њојављују врло су њуробне, и сџварно се чине сви декаденџни и њрилично болесни? Да ли је њо била модерносџ оноџа доба, њраје ли њо и данас, или се њреба назваџи још неким именом? Моџуће да њријешим кад овако каракџеришем њвоју јунакињу и „њене“ трагове које си њи раније скоро све назвала њаклом?*

Н. Ж.: Ех, чуј, ја сам свакако пре свега песникиња, бодлеровске провенијенције, али оно што је сигурно јесте да ова књижевност сазидана на нерваловским литицима – није за дечји вртић. Моја никада није ни била, одувек сам тражила од читаоца да мора да одрасте јер, као што рече моја мајка, рођена и одрасла у Босни, „живот није јоргован“, чак ми ова новија тенденција француске савремене прозе ужасно смета јер сваки догађај описан у књизи тежи да подведе под ушећерени лилихип.

Ј. Ш.: *У њвојој књизи смјењују се ликови, безброј њих. Она је накрцана и доџађајима и ликовима. Тачније живоџ џлавне јунакиње накрцан је доживљајима. Примјеџила сам да у неколико ријечи изврсно осликаш неке џуде, џако, на џримејр, и лик јунакиње Леандре, џе „велике и џосџане жене“ која је живјела у „некој врсџи џолуроманџичноџ сна о велеџраду“, Паризу, и „која ми је одмах сџавила до знања да џоџичем из Србије, земље уклеџе“. Дакле, коменџар се односи на лик, а џиџање на земљу у којој си се родила, и одрасла, иако си донекле и Босанка јер је њвоја мајка џоријеклом из Босне.*

Н. Ж.: Ово су занимљиве опаске од стране ауторке за чији роман-реку сам недавно помислила да такође обилује и догађајима и ликовима. Да ли је хипербола нека фигура коју треба чистити, увек размишљаам о томе. Не знам, очигледно је ликова и догађаја било много у тој краткој прози, нека врста ентропије за коју се надам да није досадна, али свакако бисмо нас две можда и даље требало да учимо од Бекета одређена сажимања или дијалог, на пример, који воде само два одређена лика.

Ј. Ш.: *Наједном њвоја јунакиња рџда са џријашељџицом и закључује како Французи не воле џакве изливе осјећања. Мислиш ли, као и она, као и ја најокој, да Французи и даље не воле џакво неџџо, џосебно не у умјеџносџи?*

Н. Ж.: Наравно, овде смо у култури строгог неокласицизма која не воли наш меди-терански или оријентални барок, а иза кога ја стопостотно стојим, речју и делом.

Ј. Ш.: *За Араје кажеш да су мислили да је „њихова беда јединствена и незамењива“. Шта уопште данас мислиш о новим избјелицама, њом новом валу, као и живоју сиротињама у Граду свјетлости? Твојој јунакињи било је довољно седам дана да увиди да се и у Граду свјетлости лаже и мући на исти начин као и „код нас“ на Балкану, и свијде друкче.*

Н. Ж.: Можда сам се строго и незаслужено осврнула на постколонијалну муку и беду наше сунитске браће, али увек сам тврдила да избеглицама из Африке или једног дела Азије нимало није лаган живот у колевци хришћанске и западњачке културе којој се данас панично боре за опстанак своје историје, културе и цивилизације. У сваком случају, у Француској је доба просвећености одавно престало, а на сваком кораку влада одређени вид непросвећености духа и образовања.

Ј. Ш.: *Гадно у њвом роману-трилогији (исповијесци?) пролази, попут прагова, и цијела Европа, која је, по ријечима њвоје јунакиње, била „фашистички оријентисана“. Можеш ли јојасније рећи мисао?*

Н. Ж.: А-ха, то беше мој коментар на лажне демократије у чије име царују често фашизам и чист лоповлук, иако нисам економиста ни права ученица Карла Маркса. Међутим, ја је ипак волим, нашу стару, похабану и збуњену Европу, као мајка која воли и разуме своје пропало, понекад декадентно, а надасве неразумно и претерано васпитано дете.

Ј. Ш.: *Шта оћениш мислиш о народима? На једном мјесту кажеш да се јунакиња најбоље боји да јој народ не изгледа онако како о њему пише међународна штампа. Већ сам то слично споменула јоре. Али нисам њвој однос према народима, и индивидуи.*

Н. Ж.: Не знам, једном сам ти испричала да сам целу деценију живела с особом из заиста древне културе и цивилизације, од које сам много тога научила, пре свега мењајући појмове и реперне наше европске културе и цивилизације. Мала доза смерности у поимању оног „другог“, по Дериди и Левинасу, наводи нас на помисао да свако свог суседа мери својим аршином, неки то чине укидањем ароганције у опхођењу, овде пре свега мислим на оријенталне културе које је чак и Ниче веома поштовао, на висини своје планине на чијем је врху боравио Заратустра...

Ј. Ш.: *Да ли се људи прекознају у њвојим фикцијама? Ко су њвој модели?*

Н. Ж.: Дааа, неки се препознају па се после на мене љуте, тешко им је објаснити како се прави роман, један лик је увек амалгам, композит састављен од многих стварних ликова као у Пикасовој кубистичкој слици.

Ј. Ш.: *Да ли за себе можеш рећи да си (и) еротски писац? Прилично слободно говориш о сексуалности и сексуалној љубави.*

Н. Ж.: Не, не бих могла сместити себе (у оквиру љубавног романа) у тај жанр, ова књига о којој говориш не чини ме ипак еротском списатељицом, нити добром заговорницом порнографије. Иако, истина, од епохе Д. Х. Лоренса или рецимо Кети Акер, у новије време, далеко слободније сви приступамо описима еротике и тела, да, ослобођеног тела.

Ј. Ш.: *Штѝа је за штѝебе љубав? Је ли штѝо исштѝо штѝо и везаштѝи се за некоѝа?*

Н. Ж.: Ево, покушаћу да избегнем овде клише, а већ упадам у шаблон добре будистичке или хришћанке која ће ти рећи да љубав има много форми, али та форма је отворена, никако не жели некога да веже и обавезе – како бисмо се само усудили! Немамо права ни на свој живот често, а камоли на туђи, ако сам добро протумачила твоје питање, верујем ли у грчки појам љубави, агапе? Да, након шездесете некако се стишава страст, а ђана или мудрост почиње да се указује на хоризонту нечијем и свачијем...

Ј. Ш.: *Слажеш ли се са својим јунаком Расштѝињаком кад каже: Кад би сви људи једни другима куповали руже, свет би био бољи?*

Н. Ж.: Донекле, иако је то француска *jolie phrasem*, али да, понеки људи морају од нечега да почну. Иако се неки брзо збуне па забораве на благородност, кажу да је Гебелс стално нежно миловао своју мацу док је мучио затворенике

Ј. Ш.: *Штѝа штѝе још држи за овај град?*

Н. Ж.: Покушавам себи стално да кажем да ме никада ништа није држало ни за један град (у мом случају доста тачно), али моја мала породица је ту у Француској – ако они оду негде другде, сигурно ћу и ја.

Ј. Ш.: *Штѝа мислиш о слободама у Француској? И уоштѝије о слободи духа?*

Н. Ж.: Слободе ту одиста постоје, али су неравноправно распоређене, класно и расно предодређене, на пример, теби и мени као придошлицама из Источне Европе – оне су врло мало доступне, нажалост, видим да и ти пролазиш кроз једну личну, нимало веселу причу – о негирању основних људских права.

Ј. Ш.: *У једном штѝекштѝу о еѝзилу кажеш: Један од највећих „специјалиста“ за тему егзила, Палестинац у Њујорку, Едвард Саид (Edward W. Said) направио је разлику између људи који су изгнаници, прогнани и послати у егзил; ту су избеглице, које тренутно живе на некој територији, док се ратни сукоб не заврши у родној земљи, ту су експатриоте који донекле својевољно једу туђ хлеб и, емигранти који припадају свим овим, али ниједној категорији баш тачно... Већ сама реч „егзил“ подразумева одређену самоћу и спиритуално беспуће. Је ли штѝачно да „оно штѝо штѝоштѝаје доминантѝно у еѝзилу јесѝије осећање љубави ѝрема крају и национу из коѝа је човек ѝоштѝекао...“?*

Н. Ж.: Па не бих се баш сложила јер за мене човек потиче из неког спиритуалног наслеђа и традиције који можда и нису тренутно присутни у крају из ког је потекао – погледај историју Јазида у Авганистану, да не идемо још даље у прошлост.

Ј. Ш.: *Пишући о избјеѝлицама, сѝомињеш и једну штѝакозвану умјеѝилицу која је за мене ѝримјер декагенције умјеѝиности на Заѝаду, и уоштѝије симбол ѝродавача маѝле. То је Марина Абрамовић: Неке од индивидуалних промена и последица, проузрокованих променом политичког система, а које су се одсликале на живот и рад уметница, најбоље илуструје прича Марине Абрамовић... Штѝа штѝе фасцинира код ове жене?*

Н. Ж.: Упорност, самодисциплина и одређена дрскост.

Ј. Ш.: *Тебе веома занима Оријент, штамо си оглазила, негде и живјела, јако добро познајеш штај свијет што се види и из његов есеја о Ирану и перзијској култури. Ошкул што занимање?*

Н. Ж.: Па добро, мој отац Владимир Живанчевић био је познати Иранолог чији се докторат бавио култовима Ахура Мазде и наслеђем *маздаизма* тако да сам од најмањих ногу прелиставала књиге са персијским минијатурама из *Шахнаме Дивана*. Као млада студенткиња превела сам Румија на српски, нажалост са четири европска језика, што је тада још увек било дозвољено и објавила превод у библиотеци „Графос“ Вите Марковића средином 1980-их. Међутим, оријенталистику никада нисам студирала, али ми је драго да је отац поклатио своју огромну и ретку библиотеку професору Барјактаревићу на Београдском филолошком факултету, да се студенти служе тим књигама. Мој живот пак доживео је чудан заокрет у тренутку када сам у Паризу сусрела лице младића који као да је сишао с једне од тих минијатура, а нисам ни знала да је он управо био потомак породице „са слике“, славне персијске династије Кађар. У том смислу, одувек сам тврдила да је свачији живот много занимљивији од неког романа.

Ј. Ш.: *Иако сам и сама оријенталиста и студирала сам све те оријенталне језике, од тебе сам многа научила. На примјер, о великом писцу Садеку Хедгајату. Кажеш да је био Нобеловац који је након огласка из Ирана живио у Паризу током 1930-их, извршио самоубиство 1951. Помињеш и многе друге писце и филозофе. Колико тебе занима мистика, исламски суфизам, колико зороастризам?*

Н. Ж.: Мислим да су моја истраживања суфијске метафизике донекле превазилазила занимање обичног трагача за светлом истине, али се никада нисам претерано бавила практичним радом – боравком у текијама итд. – више сам тај метафизички део препуштала правим дервишима као што је Хаким Беј, који ме је почетком деведесетих молио да га обавезно поведем у последњу текију у Скопљу у којој су се одвијали живи ритуали. Никада до Скопља нисмо стигли, почео је рат у бившој Југославији, надам се да ту текију у Скопљу као ни синагоге или џамије нису затворили, ништа више не знамо шта да очекујемо од беспризорних властодржаца.

Ј. Ш.: *У својим текстовима многа пишеш и о Индији. Твоје знање о тој цивилизацији и религијама је задивљујуће. И штамо си боравила? (Један твој јунак каже: Мишо ће затим рећи да ни Индија ни њено друштво и народи не треба никада, баш никада, да подлегну утицају Запада, што је великодушно осећање једног западњака које ја, биће са Балкана, никада, баш никада, нисам могла да осетим.)*

Н. Ж.: У смислу да је и Мишо сматрао да Западна Европа или овде „Запад“ нису увек мерило свих цивилизација, што смо и ми на Балкану могли да схватимо поготово кад се тај Запад поигравао паралелним балканским искуствима и тековинама.

Ј. Ш.: *Пишеш и о многим познатим људима са Запада, филозофима као што је Жижек, помињеш и жене филозофе и лингвисте које си лично упознала, као што је Кристева. Шта ти се допада код ње? Кажеш: Сећам се Јулије Кристеве, која ми се обратила упирући*

у мене оне своје ситне, православне очи, у тренутку када ми је било тешко. „Па како и када су то бомбардовали Београд?“, упитала ме је, и јасно се сећам да је рекла „они“, а не „ми“, иако смо га можда бомбардовали, према Делезу, сви ми.

Н. Ж.: Нека од питања и одговора које сам покушала да дам у својој прози, а надам се поезији, напосто су се подударали с приступом Кристеве сличној и истој проблематици – задивљујућа је количина знања којом позната научница и списатељица приступа анализи проблема, пре свега анализи савремене књижевности, психолингвистици итд. Веома ми је помогла да се у оквиру CNRS-а (француског националног центра за научна истраживања), чији си и ти била део, изборим са тешком проблематиком „неуротичне и луде жене у историји визуелне уметности“ тиме што се свесрдно заузела за мој пројекат.

Ј. Ш.: *Штџа велиш о бомбардовању Београда? То је чешћа прича код становника у Београду и шом дијелу Балкана, неіо чешверіодішње іранашірање Сарајева?*

Н. Ж.: Чуј, потпуно разумем твој бол и резигнацију, али трудим се да разумем и становнике мога родног града – тужно је то што смо сви често жртве оне пословице да се човек не почеше или не осећа туђу муку све док га нешто лично не погоди или „засврби“. Тужно је што не могу да се осетим лично одговорном за безумна насиља која су претрпели моја браћа и сестре из Босне, Херцеговине и Хрватске – могу само да кажем да ме је ужасно уплашило све то насиље које ми ни данас не допушта да се скрасим у једном од поменутих градова.

Ј. Ш.: *Штџа је за шебе модерносі?*

Н. Ж.: Напосто наставак неке претходне историјске формације, у нечему боље, а у нечему горе од претходних. Видиш, често сам мислила да је ван свих поменутих геополитичких тековина једно од највећих достигнућа модерности тријумф савремене медицине над болешћу, међутим ни то данас не можемо са сигурношћу, у епохи пандемије ковида, називати неком високом тековином! Преостаје нам метафизичка нада да ће се космос побринути за нас.